

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

Sandarne kyrka från sydost. Foto: Niss Maria Legars, Länsmuseet Gävleborg, 2003-03-04.

2.1 Kyrkomiljön

Sandarne kyrka uppfördes som brukskyrka intill det sågverk som anlagts av James Dickson & C:o vid 1800-talets mitt. I dag har det forna bruksområdet utvecklats till ett modernt industriområde som breder ut sig norr och öster om kyrkan. Inte långt från kyrkan, intill det äldre bruksområdet, ligger Östersjön varifrån de förädlade produkterna skeppades vidare till försäljning. Direkt väster om kyrkan ligger ”Mässen”, den f.d. förvaltarbostaden. Kring kyrkan sluter sig ett mindre grönområde med enkel trädvegetation, och mot söder finns spår efter en trädkrans av björk. Kyrktomten var ursprungligen inramad av ett spjälstaket. Entrén markeras genom två stenståndare med belysningsarmatur.

2.2 Kyrkan

Sandarne kyrka ritades år 1858 efter ritningar av Adolf Wilhelm Edelsvärd på uppdrag av Grossisthandelsbolaget James Dickson & C:o. Kyrkan kunde dock invigas först 1867. Kyrkobyggnaden är uppförd i trä med rektangulär planform, och är orienterad i väst-östlig riktning, med huvudingång och torn i väster. Under koret finns kyrkans ursprungliga sakristia och vid en renovering 1922 tillbyggdes en ny sakristia i norr.

Kyrkan präglas av den nygotiska stilen med fasader klädda med vitmålad locklistpanel, avdelade med gråmålade pilastrar och spetsbågiga fönster. Långhuset är täckt med ett sadeltak som är valmat mot öster och takfoten är dekorerad med profilerade taktassar. Taket är belagt med falsad och svartmålad plåt. Entrépartiet markeras av ett skärmtak med gotiserande

snickerier. År 2000 kompletterades entrétrappan med en handikappramp. Det rektangulära tornet är försett med luckor och kröns av en spira med kors i kopparplåt. Spiran är dekorerad med spetsbågiga huvar med träkors åt samtliga väderstreck. Med undantag för den senare tillbyggda sakristian och handikapprampen, är exteriören välbevarad sedan byggnadstiden.

Interiören präglas liksom exteriören av nygotik. Kyrkorummet har en öppen och dekorerad takstol med takbrädor av pärlspont. Koret är tresidigt avslutat och dess tak dekoreras av målningar, som tagits fram vid en renovering på 1970-talet. Väggarna är klädda med en bred, stående pärlspåntspanel, som rytmiskt avdelas av pilastrar i vitt och de spetsbågiga fönstren som ger ljus åt interiören. I koret finns glasmålningar, insatta år 1886 och 1898. Mot väster finns en läktare med orgeln tillverkad av Olof Hammarberg, 1953.

Bänkinredningen, predikstolen och altarpåläggningen är ursprungliga och samspelar med kyrkobyggnadens nygotiska formspråk. I samband med renoveringen år 1922 höjdes korgolvet och nedgången till sakristian sattes igen. I och med det, kunde altaret liksom skranket flyttas bak till korväggen. Skranket kortades av. Enstaka bänkar togs bort och interiören ommålades i sin helhet. Vid en senare renovering har målsättningen varit att återge bänkar, altare och predikstol i sin originalkulör.

Interiör från Sandarne kyrka, koret från väster. Foto: Niss Maria Legars, Länsmuseet Gävleborg 2003-03-04.

2.3 Kyrkogården

I Sandarne finns två kyrkogårdar, den gamla och den nya kyrkogården. Ingen av dem ligger i direkt anslutning till kyrkan. Ett par hundra meter väster om kyrkan finns den "Gamla kyrkogården" som invigdes samtidigt med kyrkan, 1867. Den "Gamla kyrkogården" anlades, liksom kyrkan, av bruket och användes för deras anställda. Kyrkogården omramas av en häck

av Oxel. Entrépartiet är enkelt utformat med grindstolpar i sten samt en dubbel järngrind. En grusgång leder fram till gravkapellet. Kyrkogården domineras av mindre stående gravvårdar. Väster om gravkapellet finns en dunge med barrträd. Här finns även de yngre gravarna samt en mindre ekonomibygnad med fasader av grönmålad locklistpanel.

Nya kyrkogården från öster. Foto: Niss Maria Legars, 2004-05-05.

Ungefär en kilometer öster om kyrkan ligger den ”Nya kyrkogården”, som anlades 1892. Området omgärdas av en lägre häck. Kyrkogårdens korsformiga huvudaxel understryks av lägre träd, bland annat Pyramidalmar. I söder finns en minneslund med lövträdsvegetation. På kyrkogården finns en enkel klockstapel som uppfördes 1982. Kyrkogården är indelad med tydliga gravkvarter som avgränsas av grusgångar och lägre häckar. Kyrkogården domineras av mindre stående gravvårdar i sten, men även trä-, smides- och gjutjärnskors förekommer. I kyrkogårdens utkant finns en enkel ekonomibygnad från 1900-talets andra hälft.

Nya kyrkogården med klockstapel från norr. Foto: Niss Maria Legars, 2004-05-05.

2.4 Gravkapellet

Gravkapellet ligger på "Gamla kyrkogården" och uppfördes under 1900-talets början. Den nästintill kvadratiska byggnaden är försedd med gavelspetsar åt samtliga väderstreck. Byggnadens fasader är klädda av vitmålad locklistpanel med snickerier avfärgade i grönaktig kulör. Dubbeldörren med speglar, har försetts med ett spetsbågigt och dekorerat överstycke. Ovan dörren är fasaden utsmyckad med ett enkelt träkors. Fönstren är försedda med spröjsar och avslutas upptill med en gotiserande spetsbåge. Taket är klätt med trapetsplåt och kröns av ett kors i koppar. "Nya kyrkogårdens" kapell revs år 1981.

Gamla kyrkogården. Gravkapellet från öster. Foto: Niss Maria Legars, Läns museet Gävleborg 2004-03-04.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Sandarne kyrka lät uppföras i samband med anläggandet av sågverket, en av de industrier som kom till under skogsindustrins utveckling längst Norrlandskusten under 1800-talet. Kyrkan utgör ett intressant exempel på fabriks- och sågverksledningens välvilja att ge sina anställda en andlig omvårdnad.

Kyrkans exteriör är, med undantag för sakristian och handikapprampen, tämligen oförändrad sedan invigningen 1867. Även kyrkorummets ursprungliga gestaltning är välbevarad, förutom mindre justeringar i koret. Interiören med den öppna takstolen, de bevarade bänkarna, altaret och predikstolen utgör en mycket intressant helhetsmiljö. Sandarne kyrka är ett tidigt exempel på nygotiken, som Edelsvärd var en av de första att introducera. Kyrkan utgör ett mycket bra exempel på 1800-talets stilarkitektur med de nygotiska formelementen och är en av länets mest välbevarade nygotiska kyrkor. Kyrkotomten samt gamla och nya kyrkogården har en relativt enkel karaktär.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans välbevarade exteriör med locklistpanel och dekorativa snickerier, samt falsade plåttak.
- Kyrkans välbevarade och ljusa interiör med öppen takstol och ursprungliga snickerier i nygotiskt utförande.
- Bänkinredningen, altarpupsatsen, predikstolen, altarringen, altarskranket och nummertavlorna är betydelsefulla för rummets helhetsgestaltning.
- Glasmålningarna ger stämning och karaktär i koret.
- Trädkransen av björk, stenståndarna och kyrkotomtens relativt enkla karaktär.
- Kyrkogårdarnas enkla karaktär med framförallt mindre gravvårdar.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Kilström, Bengt Ingmar, *Sandarne kyrka*, 1981

Länsstyrelsen i Gävleborg: Kulturmiljöenhetens arkiv

Länsmuseet Gävleborg: Topografiska arkivet

Länsmuseet Gävleborg: Ärendearkivet

Niss-Jonsson, Maria, *Sandarne kyrka. Antikvarisk kontroll vid anläggande av handikappramp*. Länsmuseet Gävleborg 2000

Niss-Jonsson, Maria, *Sandarne kyrka. Antikvarisk kontroll vid hussvampssanering*, 2001

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-Topografiska Arkivet

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

Wall, Bruno, Söderhamn- Sandarne kyrkliga samfällighet: muntliga uppgifter, 2004

Inventeringsdatum: 2004-03-04 och 2004-05-05

Inventerare: Niss Maria Legars

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Niss Maria Legars, Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Niss Maria Legars